

Právo na odpověď z pohledu ústavního práva *

Ondřej Moravec *

Právo na odpověď umožňuje fyzickým a právnickým osobám domáhat se při splnění zákonných podmínek bezplatného zveřejnění reakce na sdělení publikovaná v tisku či vysílání a využít tak prostředků vydavatele k šíření informací proti vůli vydavatele. Z hlediska ústavněprávního představuje právo na odpověď závažný problém, neboť je třeba důkladně vážit kolidující zájmy. Situace není zcela čitelná, neboť právo na odpověď není jen střetem svobody projevu vydavatele s právem na ochranu osobní cti a lidské důstojnosti dotčené osoby. Výsledek vážení kolidujících práv a hodnot přitom do značné míry závisí na tom, které konkrétní aspekty práva na odpověď jsou akcentovány. K vážení zájmů přitom nedochází výlučně při legislativní práci na zákonné úpravě práva na odpověď, ale především při aplikaci práva u soudu.

CHARAKTERISTIKA PRÁVA NA ODPOVĚĎ

Právo na odpověď v nejširším slova smyslu spočívá v možnosti osoby zmíněné v tisku či ve vysílání uveřejnit při splnění zákonných podmínek reakci na původní sdělení, a to na náklady vydavatele. Obdobně jako tisková oprava nebo žaloba na ochranu osobnosti je právo na odpověď jedním z nástrojů, kterými se jednotlivec může bránit zásahům hromadných sdělovacích prostředků do osobní cti, lidské důstojnosti či soukromí. Takto chápe právo na odpověď V. Plečtitý povazující právo na odpověď za možnost nápravy, „*kterou má k dispozici dotčená osoba v případě zásahu do svého všeobecného osobnostního práva ze strany tisku, popř. rozhlasového a televizního vysílání.*“¹ M. Rahim charakterizuje právo na odpověď jako *specifický tiskové právní nárok sui generis nemajetkoprávního charakte-*

*ru, k jehož uplatnění je otevřena cesta prostřednictvím civilního soudu.*²

Jedná se o institut soukromého práva, přestože český tiskový zákon i zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání obsahují především právní normy veřejnoprávní povahy. Legislativně technické řešení přijaté zákonodárcem nemůže na soukromoprávní povaze institutu práva na odpověď nic změnit.³ Není ostatně bez zajímavosti, že v průběhu projednávání vládní předlohy zazněl návrh, aby byl institut práva na odpověď vložen do občanského zákoníku.⁴

Právo na odpověď však nelze redukovat na pouhý prostředek ochrany osobnostních práv dotčené osoby. Vedle efektivní ochrany těchto práv přispívá přiměřená a včas zveřejněná odpověď pluralitě a věrohodnosti informací o věcech veřejného zájmu na stránkách periodického tisku, resp. ve vysílání. Právo na odpověď proto někdy bývá zkoumáno v kontextu práva na přístup do médií.⁵ Obsahem práva na odpověď je subjektivní právo dotčené osoby uveřejnit bezplatně vlastní sdělení a tomu odpovídající povinnost vydavatele toto sdělení, v případě splnění zákonných podmínek, otisknout. Pokud vydavatel nesplní svou povinnost dobrovolně, může se dotčená osoba domáhat zveřejnění odpovědi soudní cestou

PRÁVO NA ODPOVĚĎ A OSTATNÍ PROSTŘEDKY OCHRANY OSOBNOSTNÍCH PRÁV

Přes zřejmou podobnost institutu práva na odpověď s ostatními prostředky ochrany osobnosti je třeba vnímat specifika tohoto institutu, který doplňuje právní formy nápravy, které má k dispozici dotčená osoba.⁶ Ta často vystupuje v pozici slabší strany v porovnání

* Za cenné připomínky děkuji prof. JUDr. Janu Filipovi a JUDr. Kateřině Šimáčkové.

** JUDr. Ondřej Moravec, advokátní koncipient v Advokátní kanceláři Hartmann, Jelínek, Fráňa a partneři Hradec Králové a externí doktorand katedry ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

¹ Srov. KNAP, K., ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., PAVLÍK, P., PLEČTITÝ, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, 4. vydání, Linde, Praha, 2004, s. 356.

² Srov. RAHIM, M.: Německé tiskové právo – stručný přehled institutu odpovědi, Právní rozhledy, roč.1999, č. 6, s. 340.

³ Jedním z důsledků je také možnost aplikace analogie podle § 853 občanského zákoníku. Blíže srov. TELEČ, I.: Přirozené právo osobnosti a jeho státní ochrana. Právní rozhledy, roč. 2007, č. 1, s. 9.

⁴ Srov. vystoupení poslance Ivana Langera v prvním čtení návrhu tiskového zákona, které se konalo dne 7.7.1999.

⁵ Srov. např. BARENDT, E.: Freedom of Speech, Second Edition, Oxford University Press, s. 425 a n., MOON, R.: Freedom of Expression and Property Rights, Saskatchewan Law, Review, Vol. 52, 1988, s. 253 n.

⁶ ŠVESTKA, J. in.: JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník, komentář, 9. vydání, C. H. Beck, Praha, 2004, s. 90.

⁷ Tamtéž.

s vydavatelem,⁷ který má privilegované postavení vyplývající z široce chápané svobody tisku.

Institutem, který je svou povahou právu na odpověď nejbližší, je institut tiskové opravy, který český právní řád znal do účinnosti nového tiskového zákona. Právu na tiskovou opravu odpovídala povinnost vydavatele zveřejnit opravu nepravdivých tvrzení, která byla o dotčené osobě zveřejněna.⁸ Účelem institutu tiskové opravy bylo eliminovat nepříznivé důsledky nepravdivých sdělení zveřejněných v tisku a informovat veřejnost o tom, že publikované sdělení neodpovídá skutečnosti.⁹ Na rozdíl od práva na odpověď byla tisková oprava sdělením vydavatele. Zatímco tisková oprava uvádí na pravou míru nepravdivá skutková tvrzení, odpověď není ničím více než sdělením dotčené osoby.

Od prostředků, které dotčené osobě na ochranu osobnostních práv poskytuje občanský zákoník, se právo na odpověď liší způsobem uplatnění. Nároky, které vyplývají z občanského zákoníku (včetně nároku na poskytnutí zadostiučinění ať již nepeněžitého nebo v penězích), dotčená osoba uplatňuje u soudu, který rozhoduje o tom, zda došlo k porušení práva na ochranu osobnosti, právo na odpověď je dotčená osoba povinna primárně uplatnit u vydavatele. Pokud vydavatel odpověď nezveřejní, může se dotčená osoba domáhat svého práva soudní cestou. Předmětem sporu v takovém případě není otázka, zda zveřejněním původního sdělení došlo k porušení osobnostních práv dotčené osoby, nýbrž otázka, zda vzniklo právo na odpověď a zda dotčená osoba uplatnila právo na odpověď v souladu se zákonem.

HISTORICKÝ PŮVOD PRÁVA NA ODPOVĚĎ

Historické kořeny práva na odpověď najdeme ve Francii 19. století. Současné podoby, v níž je aplikován i dnes, nabyl institut odpovědi v roce 1881.¹⁰ Prá-

vo na odpověď ve francouzském pojetí je koncipováno značně široce. Odpovídat je možné na skutková tvrzení i hodnotící soudy, které se jakkoli dotýkají postižené osoby. Ke vzniku práva na odpověď je postačující, když je dotčená osoba zmíněna.¹¹ Otázka pravdivosti původních tvrzení není relevantní. Právo na odpověď v této podobě je možné uplatnit i v případě umělécké kritiky, recenze apod. Francouzský model institutu odpovědi není prvotně nástrojem ochrany osobnostních práv před nepravdivými obviněními, nýbrž právem vyjádřit se tiskem k jakýmkoli informacím o vlastní osobě.¹²

Ve Spolkové republice Německo se vyvinul poněkud odlišný model. Nejzřetelnějším omezením je limitace vzniku práva na odpověď na skutková tvrzení. Vyloučena je tedy odpověď na hodnotící soudy, včetně kritiky. Dalším podstatným omezením je požadavek, aby osoba domáhající se zveřejnění odpovědi byla sdělením přímo dotčena, nikoli pouze zmíněna.¹³ Ani ve Spolkové republice Německou však není právo na odpověď redukováno na prostý nástroj ochrany osobnostních práv, nýbrž je chápáno v širším kontextu jako vyrůstající z obecného práva jednotlivce na sebeurčení.¹⁴ Platná úprava je založena na principu *audiatur et altera pars* tak, aby byla zajištěna rovnost zbraní a stejný publikační účinek původního sdělení i odpovědi.¹⁵

V úvodu bylo řečeno, že právo na odpověď je pro český právní řád novým institutem. Toto tvrzení si však zaslouží určité zpřesnění. Zákon č. 126/1933 Sb. totiž v ustanoveních § 11 a násl. zakotvil právo na tiskovou opravu, které se svou povahou značně blížilo právu na odpověď v dnešním pojetím. Obsahem práva na tiskovou opravu bylo právo dotčené osoby uveřejnit vlastní reakci, na zprávu, která se této osoby dotýká. Právo na tiskovou opravu bylo omezeno na tvrzení o skutečnostech.¹⁶ Zvažována byla též možnost odmítnutí zveřejnění opravy v případě její nepravdivosti, nicméně tato koncepce byla opuštěna s ohledem na hrozící průtahy v případných soudních řízeních.¹⁷

⁸ K institutu tiskové opravy, který právu na odpověď předcházela, srov. TELEČ, I.: Press Rectifications in Czech Law, In: SCHELLE, K. (ed.): Workshop on Freedom of Information and Protection of Information, MU, Brno, 1995, s. 74 n.

⁹ DOLEŽÍLEK, J.: Předmět žaloby na tiskovou opravu, Právní rozhledy, roč. 1996, č. 3, s. 103.

¹⁰ HAYES, J.: The Right to Reply: A Conflict of Fundamental Rights, Columbia Journal of Law and Social Problems, Vol. 37, 2004, č. 4, s. 573.

¹¹ Tamtéž.

¹² Srov. KRIVIC, M., ZATLER, S.: Freedom of the Press and Personal Rights, Open Society Institute Slovenia, Ljublanja, 2000, s. 17–18.

¹³ KRIVIC, M., ZATLER, S.: cit. dílo, s. 19.

¹⁴ BVerGE 35, 202 n.; BVerGE 54, 148 n.; cit. podle RAHIM, M.: cit. dílo, s. 340.

¹⁵ WÜLLRICH, P.: Das Persönlichkeitsrecht des Einzelnen im Internet, JWV, Jena, 2006, s. 157.

¹⁶ Srov. VOJÁČEK, L.: Urážky, pomlvy, nactiutrhaní, EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2006, s. 212.

¹⁷ Tamtéž, s. 214.

MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ ZÁRUKY PRÁVA NA ODPOVĚĎ

V současné době můžeme právo na odpověď považovat za integrální součást mediálního práva evropských zemí. Rovněž v dokumentech mezinárodního a komunitárního práva nalezneme četné pokusy o zavedení alespoň minimálního standardu. Prvním z těchto dokumentů bylo doporučení Výboru ministrů členských států Rady Evropy (74) 26 ze dne 2.7.1974. Výbor ministrů Rady Evropy doporučil členským státům přijetí právní úpravy, která by umožnila osobám dotčeným sděleními publikovanými v novinách, rozhlasu či televizi uveřejnit zdarma vlastní stanovisko k publikovanému sdělení za rovnocenných podmínek. V roce 2004 zareagoval Výbor ministrů na vývoj nových médií působících v prostředí Internetu a přijal Doporučení (2004)16, kterým rozšířil okruh médií, která by měla mít povinnost zveřejnit odpověď i na nové druhy médií. Výbor ministrů Rady Evropy zformuloval minimální standardy, které by vnitrostátní úprava měla splňovat. Doporučení proto hovoří o nepřesných údajích, které postihují dotčenou osobu na osobnostních právech. Odpověď má být zveřejněna v co možná nejkratší době, v rovnocenné formě s původním sdělením a bezplatně. Odpověď nemusí být zveřejněna, pokud její délka přesahuje rozsah nezbytný pro upřesnění původních sdělení, pokud se odpověď neomezuje na prosté upřesnění nesprávných údajů, pokud by zveřejněním odpovědi byl porušen zákon, zájmy třetích osob, pokud by dotčená osoba neměla na uveřejnění odpovědi legitimní zájem, pokud by odpověď byla v jiném jazyce než původní sdělení nebo pokud by původní sdělení bylo přesným vylicením veřejně přístupných jednání úřadů nebo soudů. Na půdě Rady Evropy byla rovněž vypracována Evropská úmluva o přeshraniční televizi,¹⁸ která v čl. 8 zajišťuje dotčeným osobám právo na odpověď nebo jiný srovnatelný nástroj ochrany.

Pro televizní vysílání má zásadní dopad směrnice 89/552/EHS ve znění směrnice 97/36/ES, která garantuje právo na odpověď na komunitární úrovni. Česká republika byla povinna implementovat tuto směrnici do svého vnitrostátního práva; učinila tak tiskovým zákonem, kterým byl zároveň novelizován zákon o provo-

zování rozhlasového a televizního vysílání. Dle směrnice musí mít jakákoli fyzická nebo právnická osoba, jejíž legitimní práva, zejména čest nebo dobrá pověst, byla poškozena uvedením nepravdivých skutečností v televizním pořadu právo na uveřejnění odpovědi nebo obdobný prostředek.

Podstatně vlažněji než evropské země k institutu odpovědi přistupují Spojené státy americké. Nejvyšší soud USA v roce 1974 označil za protiústavní zákon státu Florida, který ukládal vydavateli povinnost zveřejnit odpověď.¹⁹ Hlavním důvodem byl zásah do editorské pravomoci vydavatele spočívající v právu rozhodovat o obsahu. Prostor, který má vydavatel k dispozici, není neomezený, a proto po vydavateli nelze požadovat, aby otiskl cizí obsah na úkor obsahu vlastního. Oproti vysílání navíc odpadá argument omezenosti kmitočtového spektra, který odůvodňuje odlišný přístup k rozhlasovému a televiznímu vysílání.²⁰

ÚSTAVNÍ ASPEKTY PRÁVA NA ODPOVĚĎ

Ve většině evropských zemí je právo na odpověď chráněno prostým zákonem. Přímé ústavní ochrany právo na odpověď požívá v Řecku,²¹ Slovinsku²² a Portugalsku.²³ Ústavy Andorry²⁴ a Srbska²⁵ právo na odpověď přímo nechrání, výslovně však umožňují omezení svobody projevu mj. zákonem upravujícím právo na odpověď a tiskovou opravu.

Právu na odpověď odpovídá povinnost vydavatele (resp. provozovatele) uveřejnit na své náklady sdělení dotčené osoby. Vznikem povinnosti zveřejnit odpověď tak dochází k omezení svobody tisku, neboť vydavatel musí část svých prostředků vyhradit cizímu obsahu, čímž je narušeno jeho oprávnění rozhodovat o obsahu jím vydávaného titulu. Je proto třeba zabývat se otázkou ústavní konformity práva na odpověď. Aby institut práva na odpověď z ústavního pohledu obstál, musí splňovat podmínky kladené na omezení svobody projevu, resp. svobody tisku.

Problematikou souladnosti institutu práva na odpověď s ustanovením čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod se zabývala tehdejší Evropská komise pro lidská práva v rozhodnutí Ediciones Ti-

¹⁸ V ČR publikována pod č. 57/2004 Sb.m.s.

¹⁹ Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo, 418 U.S. 241 (1974), cit. podle HAYES, J.: cit. dílo, s. 557 a násled.

²⁰ Pro vysílání Nejvyšší soud USA právo na odpověď, byl v podstatně omezené podobě, připustil, Red Lion Broadcasting Co. v. FCC, 395 U.S. 367 (1969). HAYES, J.: cit. dílo, s. 553.

²¹ Čl. 14 odst. 5 Ústavy Řecka.

²² Čl. 40 Ústavy Slovinské republiky.

²³ Čl. 37 odst. 4 Ústavy Portugalské republiky.

²⁴ Čl. 12 Ústavy státu Andorra.

²⁵ Čl. 50 nové srbské Ústavy.

empo S. A. proti Španělsku.²⁶ Vydavatel španělského časopisu se cítil dotčen na své svobodě projevu chráněné čl. 10 Úmluvy rozhodnutím španělských soudů, kterými mu byla uložena povinnost zveřejnit odpověď manažera pana Garcii. Vydavatel tvrdil, že byla porušena jeho svoboda projevu, neboť byl donucen zveřejnit informace (tj. odpověď pana Garcii), o nichž věděl, že jsou nepravdivé. Evropská komise pro lidská práva konstatovala, že účelem práva na odpověď umožnit každému bránit svou čest a důstojnost proti některým tvrzením zveřejněným v hromadných sdělovacích prostředcích. Právo na odpověď dále označila za záruku zajištění plurality informací, která v demokratické společnosti musí být respektována. Svoboda projevu vydavatele nebyla dotčena, neboť nic nebránilo tomu, aby se od odpovědi distancoval. Evropská komise pro lidská práva dále konstatovala, že k porušení čl. 10 Úmluvy nemohlo dojít ani tím, že vydání rozhodnutí předcházelo zkrácené řízení, v němž bylo zkoumáno, zda odpověď splňuje formální náležitosti, nikoli však, zda bylo pravdivé původní tvrzení, nebo odpověď. Na tuto námitku Komise stěžovateli odpověděla, že efektivita odpovědi je závislá na jejím neprodleném zveřejnění, a proto nemůže být otázka pravdivosti před zveřejněním odpovědi detailně zkoumána.

Evropský soud pro lidská práva v nedávné době řešil spor mezi vydavatelem týdeníku Paris Match a pozůstalých po francouzském policejním prefektovi, který byl zastřelen na ostrově Korsika.²⁷ V týdeníku byly zveřejněny fotografie zkrvaveného a zmrzačeného těla prefekta. Pozůstalí se domáhali nařízení stažení všech časopisů, které fotografii převzaly, z oběhu. Prvostupňový vnitrostátní soud namísto toho uložil vydavateli povinnost zveřejnit oznámení, že fotografie znázorňující tělo prefekta Erignaca způsobila vážné rozrušení paní Erignacové a jejím dětem. Odvolací soud pak toto oznámení přeformuloval a uložil vydavateli povinnost zveřejnit oznámení, v němž mělo být mj. uvedeno, že fotografie byla pořízena bez souhlasu rodiny, která se domnívá, že takové zveřejnění představuje zásah do jejího nevěřejného soukromého života.

Poměrem hlasů 5:2 ESLP rozhodl, že k porušení čl. 10 Úmluvy v daném případě nedošlo. Evropský soud pro lidská práva přistoupil k hledání spravedlivé rovnováhy mezi dvěma hodnotami chráněnými Úmluvou, konkrétně svobodou tisku a ochranou soukromí.²⁸ Za významnou považoval ESLP především sankci, která byla vydavateli uložena, neboť je třeba se vyhnout ukládání takových sankcí, které by v konečném účin-

ku utlumovaly debatu o věcech veřejného zájmu (chilling effect). ESLP ocenil pečlivost s jakou se francouzské soudy věnovaly právě otázce přiměřenosti sankce, zejména pak změny formulace oznámení odvolacím soudem. Řešení přijaté vnitrostátními soudy proto dle většiny členů senátu bylo přiměřené. Disentující soudci Loucaides a Vajicová naproti tomu ve svých odlišných stanoviscích zdůraznili právě riziko utlumení veřejné diskuse a ztráty zájmu tisku o důležitá a kontroverzní témata. Soudce Louciades upozornil, že zveřejnění oznámení představuje uznání chyby ze strany vydavatele, soudkyně Vajicová akcentovala nebezpečí zahlcení tisku omluvami a oznámeními a souvisejícího snížení prostoru pro vlastní redakční práci.

Německý Spolkový ústavní soud, který zkoumal souladu institutu práva na odpověď s čl. 5 Základního zákona, zdůraznil, že se jedná o způsob zajištění plurality šířených informací,²⁹ a proto nedochází k porušení svobody tisku.

STŘET KOLIDUJÍCÍCH PRÁV

Je-li vydavateli ukládána povinnost zveřejnit na své náklady odpověď osoby, která byla dotčena na své osobní cti, lidské důstojnosti či soukromí skutkovými tvrzeními zveřejněnými v tisku, střetává se svoboda projevu vydavatele s právem na ochranu osobní čest dotčené osoby. Vedle práva na ochranu osobní cti je třeba zohlednit též svobodu projevu dotčené osoby a především zájem veřejnosti na pluralitě informací. Opomenout nelze ani majetkoprávní konsekvence, neboť v případě tisku a vysílání jsou prostředky vydavatele omezené a odpověď zabírá místo, které by vydavatel mohl využít jinak. Tento argument naproti tomu neplatí v případě tzv. nových médiích, která nejsou kapacitně prakticky limitována. Tato vlastnost nových médií svědčí pro co možná nejširší využití institutu práva na odpověď v těchto médiích. Konflikt subjektivních práv a veřejných zájmů je tedy v případě práva na odpověď vícerozměrný a ovlivněný mnoha faktory.

Právo na svobodný projev patří dle Ústavního soudu mezi konstitutivní znaky demokratické společnosti.³⁰ Ústavní soud přiznává zvláštní ochranu hromadným sdělovacím prostředkům, aby mohly řádně plnit svou veřejnou funkci, když uvádí, že je třeba respektovat specifika běžného periodického tisku, který je nucen přistupovat k určitým zjednoduše-

²⁶ Ediciones Tiempo proti Španělsku, rozhodnutí ze dne 12. 7. 1989, číslo stížnosti 13010/87, cit. podle databáze rozhodnutí ESLP HUDOC dostupné na <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

²⁷ Hachette Filipacchi proti Francii ze dne 14. 6. 2007, č. stížnosti 71111/01, publikováno In: Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, roč. 2007, č. 5, s. 257 a násl.

²⁸ Odst. 43 a násl. cit. rozhodnutí.

²⁹ BVerGE 125 (1998), cit. podle Barendt, E.: cit. dílo, s. 426–427.

³⁰ Naposledy nálež IV. ÚS 23/05 ze dne 17. 7. 2007, cit. dle.

ním, a není možné trvat na absolutní pravdivosti všech skutkových tvrzení. Rozhodující je, aby celkové vyznění odpovídalo skutečnosti.³¹ Tento přístup Ústavního soudu odpovídá judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, který při hodnocení souladu zásahu státu s čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod dbá o to, aby nebyla narušena svoboda tisku a právo veřejnosti přijímat informace o věcech veřejného zájmu.³²

Právo na osobní čest dotčené osoby a svoboda projevu vydavatele jsou právy, která jsou z hlediska stupně ústavní ochrany na stejné úrovni, a proto je třeba vždy pečlivě dbát o to, aby jedno z těchto práv nebylo bezdůvodně zvýhodněno.³³ Popsané vážení základních práv přísluší již obecným soudům. Za povšimnutí stojí skutečnost, že Ústavní soud ve svém nálezu I. ÚS 453/03 ze dne 11.11.2005 odmítl redukci práva na osobní čest na toliko individuální zájem dotčené osoby: „*Je-li jednou čest poškozena neopodstatněným obviněním vyjádřeným veřejně, a tím spíše v médiích, může být pověst a čest osoby poškozena navždy a zvláště pak v situaci, není-li dána možnost rehabilitace. Pokud taková situace nastane, prohrává jak osoba sama, tak i společnost. A právě proto nelze vycházet z toho, že ochrana pověsti, resp. cti, je záležitostí důležitou pouze pro dotčeného jednotlivce, případně jeho rodinu. Z těchto důvodů je ochrana pověsti, resp. cti, třeba vnímat i jako ochranu veřejného statku.*“³⁴

Domníváme se, že uvedený názor Ústavního soudu není možné označit jako zařazení ochrany osobní cti mezi veřejné statky, pro které je charakteristická nedělitelnost prospěchu z těchto statků,³⁵ neboť z tohoto úhlu pohledu je osobní čest nedílně spjata s postiženou osobou. Spíše se jedná o snahu vytvořit určitou protíváhu upřednostňování svobody projevu v případě, že se jedná o informace o věcech veřejného zájmu zveřejněné v tisku nebo ve vysílání, s odkazem na právo veřejnosti přijímat informace. Zájem veřejnosti totiž nespočívá v přijímání jakýchkoli informací; tyto informace by měly být pluralitní a pokud možné přesné. Ústavní soud uvádí, že je ve veřejném zájmu, aby „*čest a pověst osob působících ve veřejném životě nebyla diskutována ve skutkové posunutých rovinách.*“³⁶

Spíše než kritérium distributivnosti tedy Ústavní soud v citovaném nálezu zdůraznil veřejný zájem na pravdivosti šířených informací a také objektivní dimenzi práva na ochranu osobní cti, která je, stejně jako svoboda projevu, objektivní hodnotou promítající se do celého právního řádu.³⁷ Kolize svobody projevu vydavatele a práva dotčené osoby na ochranu osobní cti v sobě tedy automaticky nese též kolizi objektivních hodnot.

Stranou pozornosti by neměla zůstat kolize se svobodou projevu dotčené osoby. Nabízející se námitka, že svoboda projevu je tradičně složkou negativního statusu a nezaručuje subjektivní právo každého domáhat se zveřejnění svých názorů zvoleným způsobem, je důvodná jen zčásti. Přestože je to primárně vydavatel (resp. odpovědný redaktor),³⁸ kdo je oprávněn rozhodovat o obsahu sdělovacího prostředku, je v zásadě přijatelné, aby byl vydavatel (provozovatel) za určitých podmínek nucen zveřejnit sdělení jiné osoby. Evropský soud pro lidská práva vyvodil z čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod určitě pozitivní závazky státu, který je povinen přijmout adekvátní vnitrostátní úpravu, aby osoby nacházející se pod jeho jurisdikcí mohly práva z tohoto článku vyplývající realizovat.³⁹ ESLP dospěl k závěru, že odmítnutím zveřejnit inzerci stěžovatele upozorňující na probíhající vědecké pokusy na zvířatech v celoplošném televizním vysílání došlo k porušení čl. 10 Úmluvy, neboť stěžovatel neměl k dispozici jiný způsob, jakým by mohl své názory tlumočit publiku srovnatelnému s okruhem osob sledujících celoplošné televizní vysílání.⁴⁰ Na námitku švýcarské vlády, že nelze nutit soukromého vysílatele zveřejňovat ve vysílání sdělení jiných osob, ESLP odpověděl, že jeho rozhodnutí vypovídá o tom, zda postupem vnitrostátních orgánů došlo k porušení Úmluvy. Je odpovědností vnitrostátních orgánů, aby bylo přijato řešení, které je v souladu s Úmluvou.⁴¹ K vyvozování případných závěrů z citovaného rozhodnutí ESLP je proto třeba přistupovat velice obezřetně. Případ řešený štrasburským soudem byl v mnohém specifický – inzerce upozorňující na společensky závažné téma byla odmítnuta s odkazem na zákaz politické reklamy ve vysílání, který vychází z potřeby politické

³¹ Nález I. ÚS 156/99, Sb.n.u. sv. 17, č. 19, s. 133 a n.

³² Např. rozsudek ESLP ve věci Jersild proti Dánsku ze dne 22.8. 1994, odst. 31. Cit. dle databáze rozhodnutí ESLP HUDOC (viz výše).

³³ Nález Ústavního soudu IV. ÚS 154/97 ze dne 2.2.2001, publikován ve Sb.n.u. sv. 10, č. 17, s. 113 a n.

³⁴ Cit. podle www.judikatura.cz.

³⁵ Srov. nález Pl. ÚS 15/96 ze dne 9.10.1996, Sb.n.u. sv. 6, č. 99, s. 213 a n. (publikován též ve Sbírce zákonů pod č. 280/1996 Sb.).

³⁶ Tamtéž.

³⁷ K objektivní dimenzi základních práv, srov., WAGNEROVÁ, E.: Přetrvávající tendence z minulosti v činnosti soudů a obtížnost jejich odstraňování in: ŠMÍČEK, V. (ed.): Role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu, Masarykova Univerzita – Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2007, s. 60 n. K objektivní dimenzi svobody projevu srov. FILIP, J.: Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe, Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 1998, č. 4, s. 622.

³⁸ Problematiku vztahu vydavatele, šéfredaktora a ostatních redakčních pracovníků ponechme stranou.

³⁹ Rozsudek ve věci VgT Verein gegen Tierfabriken proti Švýcarsku ze dne 28.6.2001, č. stížnosti 24699/94.

⁴⁰ Cit. rozhodnutí, odst. 77.

⁴¹ Tamtéž, odst. 78.

a ekonomické nezávislosti televizního vysílání. Stěžovatel neměl k dispozici jinou možnost než se obrátit na komerčního vysílatele, tj. osobu soukromého práva. Interpretačně významný však je důraz, který ESLP klade na otevřenost diskuse o věcech veřejného zájmu. Právně relevantní je též povaha sdělovacího prostředku, do jehož editorské pravomoci má být zasahováno, a to i přesto, že zákonná úprava práva na odpověď je v ČR velice podobná pro tisk i vysílání. V procesu vyvažování kolidujících práv a zájmů proto lze očekávat odlišná měřítkla pro jednotlivé druhy hromadných sdělovacích prostředků.

ŘEŠENÍ KOLIZE

Nástrojem pro řešení této kolize je test proporcionality široce používaný Ústavním soudem; test proporcionality však musí najít své uplatnění již v řízení před obecnými soudy, aby byl naplněn imperativ ústavně konformní interpretace jednoduchého práva. S ohledem na popsanou rozhodovací praxi ESLP je třeba respektovat především význam hromadných sdělovacích prostředků při vytváření veřejného mínění, nikoli však ve své zjednodušující podobě výrazně favorizující sdělovací prostředky a přehlížející nároky, které demokratický právní stát na média klade.

Dle čl. 17 Listiny základních práv a svobod je možné omezit svobodu projevu na základě zákona z důvodů uvedených v čl. 17 odst. 4 Listiny, a to jen tehdy, je-li to v demokratické společnosti nezbytné. Obdobně jsou koncipovány meze svobody projevu a svobody tisku v čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Aby se jednalo o opatření, které je nezbytné v demokratické společnosti, je třeba, aby existovaly relevantní a dostatečné důvody pro toto opatření, a toto opatření musí být přiměřené sledovanému cíli, takže dosažení tohoto cíle není možné za použití méně intenzivního omezení. Splnění podmínky nezbytnosti v demokratické společnosti je třeba vyhodnotit na základě poměření intenzity zásahu do ochrany osobnostních práv dotčené osoby a povahy zásahu do svobody projevu vydavatele.

Zásah do svobody tisku, má povahu narušení editorského oprávnění vydavatele. Svou povahou se tedy podstatně liší od uložení povinnosti zveřejnit omluvu, příp. vyplatit peněžité zadostiučinění za způsobenou nemajetkovou újmu ve sporu na ochranu osobnosti. Rovněž v porovnání s právem na tiskovou opravu, jemuž odpovídá povinnost vydavatele zveřejnit opra-

vu nepravdivých tvrzení, která byla o dotčené osobě zveřejněna,⁴² se jedná o méně intenzivní zásah do svobody tisku,⁴³ neboť ze vzniku práva na odpověď nelze bez dalšího dovodit jakékoli pochybení vydavatele. Účelem institutu tiskové opravy bylo eliminovat nepříznivé důsledky nepravdivých sdělení zveřejněných v tisku a informovat veřejnost o tom, že publikované sdělení neodpovídá skutečnosti.⁴⁴ Zveřejnění odpovědi naproti tomu není ničím více, než vylíčením skutečnosti z pohledu dotčené osoby.

Ústavní kritéria pro vznik práva na odpověď jsou proto mírnější než je tomu u nároků, které vyplývají z ustanovení občanského zákoníku o ochraně osobnosti. V této souvislosti je třeba upozornit na zcela zásadní myšlenku obsaženou v nálezu Ústavního soudu I. ÚS 367/03 ze dne 15.3.2005,⁴⁵ v němž se Ústavní soud zabýval sporem mezi Helenou Vondráčkovou a Janem Rejzkem. Ústavní soud konstatoval, že státu zásadně nepřísluší vstupovat do debaty o věcech veřejného zájmu, pokud to není nezbytné (zásada subsidiarity), a pokud se stát k zásahu odhodlá, musí tak učinit v minimální možné míře (zásada proporcionality). Za důležitou považoval Ústavní soud skutečnost, že Helena Vondráčková dostala po zveřejnění článku Jana Rejzka prostor k vyjádření ve formě interview, přičemž poskytnutí tohoto prostoru považoval Ústavní soud za dostatečné k odstranění nepříznivých následků konkrétního zásahu do jejich osobnostních práv.

Je tedy třeba dojít k závěru, že z ústavního pohledu není vztah mezi právem na odpověď a právem na ochranu osobnosti podle § 11 a násl. občanského zákoníku takový, že v případě porušení práv si dotčená osoba může vybrat, který z rovnocenných prostředků si vybere, neboť ne každé sdělení, které dá vzniknout právu na odpověď, nutně musí být protiprávním zásahem, jemuž je možné bránit se žalobou na ochranu osobnosti. Lze se proto domnívat, že právo na odpověď často může být oním nejmírnějším možným (a tedy přiměřeným) zásahem do svobody tisku, který je ještě způsobilý dosažení sledovaného cíle. Dostupnost méně razantního zásahu státu do veřejné debaty může v některých případech odůvodnit odepření ochrany důraznějšími prostředky, za něž de lege lata považujeme nástroje občanského zákoníku, neboť tyto prostředky mohou být shledány nepřiměřenými. Přestože se citovaný nálezh Ústavního soudu nezabýval přímo institutem práva na odpověď, principy subsidiarity a proporcionality zásahů státu do debaty o věcech veřejného zájmu, je třeba považovat za zásadní návod pro řešení kolize svobody projevu a práva na osob-

⁴² K institutu tiskové opravy, který právu na odpověď předchází, srov. TELEC, I.: Press Rectifications in Czech Law, In: SCHELLE, K. (ed.): Workshop on Freedom of Information and Protection of Information, MU, Brno, 1995, s. 74 n.

⁴³ Srov. FECHNER, F.: Medienrecht, 8. Auflage, Mohr Siebeck, Tübingen, 2007, s. 97.

⁴⁴ DOLEŽÍLEK, J.: Předmět žaloby na tiskovou opravu, Právní rozhledy 3/1996, s. 103.

⁴⁵ Cit. podle. V podrobnostech srov. Bobek, M.: Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu, Soudní rozhledy, roč. 2005, č. 10, s. 357 n.

ní čest, dobrou pověst a lidskou důstojnost, a to již na úrovni řízení před obecnými soudy. Za mimořádně nešťastnou přitom považujeme současnou rozhodovací praxi Nejvyššího soudu, který ve sporech o zveřejnění odpovědi mechanicky aplikuje kritéria, která si osvojil pro rozhodování sporů na ochranu osobnosti podle občanského zákoníku.⁴⁶

ZÁVĚR

Právo na odpověď je užitečným právním nástrojem, který je nadán schopností plnit mnohé funkce při veřejné komunikaci o věcech veřejného zájmu. Dotčeným osobám dává možnost sdělit veřejnosti vlastní pohled na věc v případě, že jsou o ní zveřejněna tvrzení dotýkající se jejich osobní cti či lidské důstojnosti. Adresát informací má příležitost slyšet i druhou stranu

a lepší možnost učinit si tak vlastní náhled na sporné okolnosti. Vedle toho je realizace práva na odpověď způsobilá napravit méně závažné nepřesnosti, kterých se běžné sdělovací prostředky nevyhnutelně občas dopouštějí, aniž by bylo třeba přistupovat k restriktivnějším zásahům do svobody tisku. Zvláštní důraz je třeba klást, a to především v rovině publicistické, na to, aby zveřejnění odpovědi nebylo prezentováno jako uznání pochybení, nýbrž jen a pouze jako pohled druhé zúčastněné strany, která by měla dostat přiměřený prostor k vyjádření, pokud o to stojí. Nevyhnutelnou podmínkou však je aplikace zákonných ustanovení o právu na odpověď v souladu s charakteristickými znaky, které právo na odpověď odlišují od jiných právních institutů, s nimiž má právo na odpověď společné jen to, že mohou přispět k odstranění zásahů do cti dotčených osob způsobených hromadnými sdělovacími prostředky.

⁴⁶ Analýza této rozhodovací praxe je obsahem příspěvku uveřejněného v další části časopisu.